

CARROLL'IN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK MODELİ'NE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ: ELMAS TİCARETİ VE KANLI ELMAS ÖRNEĞİ¹

Ayla TOPUZ SAVAŞ²

Öz

1990'larda bir Afrika ülkesi olan Sierra Leone'deki elmas ticareti iç savaşa neden olmuştur. 11 yıl süren ve pek çok insanın hayatını kaybettiği bu savaş sonucunda II. Dünya savaşı sonrasında ilk defa bir devlet başkanı yargılanmış ve mahkum edilmiştir. Bu ticaret ve savaş pek çok açıdan bir dönüm noktasıdır. Bu çalışmada, Sierra Leone'deki elmas ticareti ve bu ticareti konu alan bir film olan Kanlı Elmas'ın, Carroll'un kurumsal sosyal sorumluluk modelindeki dört sorumluluk boyutu (ekonomik, yasal, etik ve gönüllü sorumluluklar) kapsamında niteliksel olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Örnek olay dahilinde, modeldeki boyutların önemi ve sıralaması, yasal ve etik sorumlulukların bu modeldeki yeri, diğer deyişle piramitteki sorumlulukların sırası tartışılmıştır. Örnek olay analizi sonucunda, kurumların yasal ve etik sorumluluklara sahip olmamasının kurum çalışanlarının ve o ülkedeki tüm insanların yaşamı ve çalışanların işgüvenliği açısından tehlikeli olabileceği söylenebilir. Yasal ve etik sorumlulukların ekonomik sorumlulukların zeminini oluşturması ve Carroll'ın modelinin yenilenmesi gerekliliği söylenebilir. Çalışma kurumsal sosyal sorumluluğun sadece sosyal yarar sağlayan gönüllü sorumluluklardan ibaret olmadığının vurgulanması, yasal ve etik sorumlulukların önemine dikkat çekilmesi açısından önemli bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal sosyal sorumluluk, Carroll'ın Kurumsal sosyal sorumluluk modeli, Sierra Leone elmas ticareti, Kanlı Elmas, örnek olay analizi.

¹ Geliş Tarihi: 05.09.2018 Kabul Tarihi: 09.01.2019

² Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir Meslek Yüksekokulu, atsavas@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3604-5561

A CRITICAL VIEW TO CARROLL'S CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY MODEL: DIAMOND TRADE AND BLOOD DIAMOND CASE

Abstract

Diamond trade in Sierra Leone, an African country in the 1990s, caused the civil war. As a result of this war that lasted for 11 years and lost many people's lives. For the first time after World War II, a president of the state was tried and convicted. This trade and war is a turning point in many ways. In this study, Blood Diamond, a film about Sierra Leone's diamond trade and its trading, was intended to be qualitatively assessed in Carroll's four dimensions of responsibility (economic, legal, ethical and voluntary responsibilities) in the corporate social responsibility model. In the case study, the importance of model dimensions and their legal and ethical responsibilities are discussed in this model. As a result of the case study analysis, it can be said that the lack of legal and ethical responsibilities of the corporations may be dangerous for the life of the employees of the corporation and all the people in that country and for the safety of the employees. For the future of mankind and societies, legal and ethical responsibilities should lay the ground for economic responsibilities, and Carroll's model needs to be renewed. This study is important in terms of emphasizing the importance of legal and ethical responsibilities within the scope of corporate social responsibility.

Keywords: Corporate social responsibility, Carroll's model of corporate social responsibility, diamond trading in Sierra Leone, blood diamond, case study analysis.

GİRİŞ

Faaliyet gösterdikleri farklı ülkelerde; farklı hukuk kuralları ve farklı paydaş çevresiyle karşı karşıya gelen küresel kurumların, tüm dünyadaki ticari faaliyetlerini kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) çerçevesinde gerçekleştirmeleri beklenmektedir. Bu kurumlar, uluslararası kanunlardaki yaptırımların yetersizliği nedeniyle, az gelişmiş ülkelerde kendi kurallarını kendileri belirlemekte ve KSS kapsamında kendi bildikleri

gibi davranmaktadırlar (Aaronson, 2005: 180-182). Kurumların, ulusal ölçekteki baskılardan kurtulmasıyla çocuk işçi çalıştırmaları, güvenli olmayan çalışma koşulları, uzun çalışma saatleri, örgütlenme özgürlüğünün sınırlanması gibi uygulamalarla çalışanların suiistimal edilmesi gibi sorunlar küreselleşme ile birlikte artış göstermiştir (Sabel vd, 2000: 4-5), Aaronson (2005) ve Sabel'in (2000) ifadelerinden anlaşılacağı üzere, kurumlar faaliyet gösterdikleri gelişmiş ülkelerdeki kanunlara riayet etmekte birlikte, üçüncü dünya ülkelerinde kanunlardaki yetersizlikler nedeniyle aynı özeni gösteremebilmektedirler. Küresel kurumların, az gelişmiş ülkelerde büyük sermayeli güçler olarak sorunlara neden oldukları, Uzakdoğu ve Afrika ülkelerinde yasal ve etik davranmadıkları söylenebilir. Örneğin, Samsung ve Sony'nin üretimleri için gerekli madenlerin çıkarılmasında çocuk işçiler kullanması, Nike'ın üretimde çocuk işçi kullanması, Apple'ın günde 16 saat işçi çalıştırması örnek olarak verilebilir.³

Ülkeden ülkeye farklılık gösteren KSS anlayışı, modern anlamda ele alındığında 1950'lerde iş dünyasının ve iş adamlarının topluma borcu olarak görülmüştür. Bowen (1953) kavramı etik'le sınırlandırırken, Lantos'a göre (2001) 1950'lerde sosyal sorumluluk ekonomik ve hukuksal sorumluluklarla sınırlandırılmıştır. Lewitt'e (1960) göre de ekonomik ve hukuksal sorumlulukların ötesine geçmek toplum ve kurumlar için sakıncalıdır. 1960'a gelindiğinde farklı görüşler ortaya çıkmaya başlar. Carr'a göre (1968) tek sorumluluk karlılıktır, McGuire'a göre (1963), ise ekonomik sorumluluklardan fazlasıdır. Gönüllü sorumluluklar yine bu dönemde gündeme gelmeye başlamıştır (Özgen, 2006: 23). 1970'lerde Ackerman ve Bauer (1973) tarafından çevre konuları, paydaş talepleri ve değişen koşullara uygun politikaların geliştirilmesi gibi sosyal tepkisellikle ilgili boyutlar KSS modellerini etkilemiştir. Bu dönemdeki çalışmalar genelde sosyal sorumluluğun diğer yönetim değişkenleriyle ilişkisinin analizi şeklindedir (Moskowitz, 1972; Bowmen ve Haire, 1975; Abbot ve Monser, 1979). 1980'lerde KSS kavramı kapsamında etik, sosyal performans çalışılmıştır (Federick, 1986; Bhambri ve Sonnenfeld, 1988). Ayrıca bu dönemde Freeman ve Reed'in paydaş

---

³ www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160119_coc

www.milliyet.com.tr/moda-devleri-cocuk-isci-calistirdi/dunya/detay/2187912/default.htm

www.academia.edu/7301778/K%C3%BCresel_Markalar_ve_%C3%87ocuk_%C4%B0%C5%9F%C3%A7ili%C4%9F

yaklaşımı (1983) bulunmaktadır.1990'lı ve 2000'li yıllardaki literatürde KSS ilkeleri, Kurumsal Sosyal Performans Modeli, kurumsal itibar, kurumsal vatandaşlık kavramları, KSS'nin uygulamadaki gönüllü sorumlulukların türleri ve etik de dahil olmak üzere çok geniş bir perspektifte bu konu çalışılmıştır (Bennet, 1998; Acquier ve Aggeri, 2007; Barnett, 2007; Epstein, 2002; Kotler ve Lee, 2008; Joyner ve Payne, 2002; Carroll,1991-2000; Matten ve Crane, 2005).

KSS alanındaki akademik çalışmalar, sadece gelişmiş ülkelerde değil, Afrika gibi gelişmekte olan ülkelerde de yapılmaktadır(Egels2005; Kolk, Lenfant, 2013; Lindgreen, Swaen, Campbell, 2010; Dartey-Baah,Amponsah-Tawiah, 2011; Visser, McIntosh, Middleton, 2017; Crane, Matten, 2007; Ehie, 2016; Hamidu, Haron, Amran; 2016).

Ülkemizdeki KSS literatürü de son dönemde şu şekildedir: Özgen (2006), toplum yararı için kurumlar tarafından gerçekleştirilen KSS projelerini; Öztürk (2013) KSS'nin ülkemizde ve küresel olarak nasıl gerçekleştiğini; Van HetHof (2015) KSS kapsamında sürdürülebilirliği, Yamak (2007) KSS'nin genel olarak tarihsel gelişimini, Aktan (2007) ülkemizdeki KSS projeleri, Bayraktaroğlu, İlter, Tanyeri (2009) KSS ve pazarlama ilişkisini, Demirtaş (2015) KSS ve kurumsal itibar ilişkisini el almıştır. KSS kapsamında “sosyal sorumluluk” anahtar kelimesiyle tezler tarandığında çok farklı bilim dallarında 350 civarı tez bulunmaktadır. Özellikle 2000 sonrası dönemde gönüllü sorumluluklarla ilgili çalışmaların yoğunluğu nedeniyle kurumsal sosyal sorumluluk, gönüllü sorumlulukla neredeyse eş anlamlı kullanılır olmuştur denilebilir.⁴ Bu tezler değerlendirildiğinde; KSS projeleri, hayırseverlik, kurumsal gönüllülük, STK'larda sosyal sorumluluk, sosyal sorumluluk kampanyaları, sosyal sorumluluk imajı, sosyal sorumluluğun marka değerine etkisi gibi konuların ele alındığı görülmektedir.

Bu çalışma için ele alınacak model olan Carroll'ın KSS modeline (1991) göre KSS kapsamında ekonomik, yasal, etik ve gönüllü sorumluluklar bulunmaktadır. Bu modeli temel alan birçok çalışma bulunmaktadır (İlic, 2010; Visse,2006; Ramasamy, Yeung, 2009; Ehie, 2016; Yelkikalan, Köse,2012; Rahim, Jalaludin, Tajuddin, 2011;

---

⁴<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Demir, 2013; Kuşat, 2012; Alnıaçık, vd, 2011).Carroll'ın modelinin sınanmış ve kabul görmüş bir model olduğunu varsayılabilir. Ancak bu modelin değişen, gelişen dinamik global koşullar altında eleştirilmesi, sınanması, sorgulanması, gerektiği düşünülmektedir. Carroll'un piramidinin yeniden düzenlemesini öneren “Redesigning Carroll's CSR Pyramid Model” başlıklı çalışmada (Nalband ve Kelabi; 2014) önerilen model sorumluluklar “*inançlar, değerler, varsayımlar temelinde, yasal, ekonomik, etik ve gönüllülük*” olarak sıralanmıştır. Universal model olarak isimlendirilen bu modelde yasal ve ekonomik sorumlulukların yeri değiştirilerek yasal sorumluluklar ilk sıraya alınmıştır. Bu öneride yasal sorumluluklar kadar, etik sorumlulukların da önemli olduğu, her konunun yasalarla belirlenemeyeceği ve etik kuralların önemigözüldüğü edilmiştir denilebilir. Nalband ve Kelabi'nin çalışması Carroll'un modelinde değişiklik önermesi ve yasal sorumlulukları ilk sıraya alması açısından önemlidir.

Küresel alanda faaliyet gösteren büyük sermayeli kurumların, az gelişmiş ülkelerde sadece ekonomik kaygı gütmeleri, yasal ve etik davranmamalarına1990'larda Sierra Leone'deki iç savaş dönemi örnek olarak verilebilir. Savaşın sorumlusu olarak küresel çapta elmas pazarlayan kurumlar, uluslararası tekeller, bölgedeki devlet yetkilileri, uluslararası madencilik kurumları gösterilmektedir⁵ Temel sorun Avrupa kökenli olan küresel pazarlama yapan kurum/kurumların ve onların destekçilerinin (kaçakçılar, komşu ülkeler) küresel bazda yasal ve etik sorumluluklarını yerine getirmeyerek Sierra Leone elmas madenlerindeki tekeli yaklaşımları ve maliyetleri düşürmek için savaşa neden olmalarıdır. Bu durum yasal ve etik olarak değerlendirilemez.

Bu çalışmada dikkat edilmesi gereken temel nokta; açlık, sefalet ve savaşla mücadele eden bir Afrika ülkesindeki kurumsal sosyal sorumluluk anlayışından bahsedilirken, bir kurumun hedef kitleyle karşılıklı iletişimi ve anlayışına dayanan gönüllü sorumluluk projeleri anlaşılmasındır.

---

⁵https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/05/120530_taylor_sentence
<https://impacttransform.org/wp-content/uploads/2017/09/Heart-of-the-Matter-Summary-Version.pdf>
<https://www.macleans.ca/general/partnership-africa-canada-takes-on-the-diamond-trade/>

Sierra Leone'deki yaşanan kaosu, savaşa fon oluşturan elmas ticaretini anlatan bir film olan Kanlı Elmas (Blood Diamond /Yönetmen Edward Zwick/) 2006 yılında çekilmiştir. Yasadışı ve etik dışı davranan bir kurumun neden olduğu bir dünyayla, modern dünyanın (film ve seyircinin) karşı karşıya getirilmiştir. Ayrıca filmde bölgedeki elmas ticaretinin detaylarını anlatan önemli bilgiler bulunmaktadır. 143 dakika süren film yasadışı bir ticaretin etkilerinin anlaşılmasında, dünya kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Filmi sadece Türkiye'deki sinemalarda 376.623 kişinin⁶ izlediği düşünüldüğünde tüm dünyada yaratılan ve bu tür filmlerle yaratılabilecek kitlesel etki daha iyi anlaşılabilir. CD, TV, uydu kanalları ve internet ortamında da filmin izlenmesinin mümkün olduğu düşünüldüğünde toplam izleyici sayısı çok daha fazladır.

Bu çalışma, Sierra Leone'deki 1991-2002 arasındaki elmas ticaretiyle ve ticaretin detaylarını anlatan Kanlı Elmas filmiyle sınırlıdır. Bu ticareti anlatan ve gerçek olayları konu alan Kanlı Elmas'ın, Carroll'un kurumsal sosyal sorumluluk modelindeki dört sorumluluk boyutu (ekonomik, yasal, etik ve gönüllü sorumluluklar) kapsamında amaçlanmıştır. Nitel olarak örnek olay analizi yapılacaktır. Çalışma bir film çözümlemesi olmadığı için, olay örgüsüne değinilmeyecek çalışmanın amacı doğrultusunda örnek olay analizi yapılacaktır. Elde edilen bulgular sonucunda Carroll'ın KSS modeline yönelik eleştiriler yapılacaktır. Amaçlanan küresel bir kurumun tüm KSS faaliyetlerinin analizi değil, örnek olay kapsamında ele alınan modelin değerlendirilmesidir.

Halkla ilişkiler araştırmaları ve KSS kapsamında film temelinde örnek olay analizi yapan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırma, bu açıdan da önem taşımaktadır ve özgündür. Bir filmin örnek olay olarak analiz edilmesiyle, bir modele yönelik eleştiri yapılabilir mi? Herhangi bir kurgu film için bu mümkün olmayabilir. Ancak bu çalışma sadece bir filmi değil, filmin arkasındaki gerçek bir ticareti, savaşı ve ortaya çıkan sorunları ele almaktadır.

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde KSS ve KSS'nin boyutları ve Sierra Leone'deki savaşın kısa tarihi açıklanacaktır.

---

⁶boxofficeurkiye.com/film/kanli-elmas-2007020?

1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Küresel pazarlama, tüm olumlu getirilerinin yanı sıra olumsuz sonuçlara da neden olmaktadır. Kitlesele üretime bağılı olarak, çalışma koşullarının giderek ağırlaşması, iş kazasına bağılı ölümlerin artması, işsizliğin artması, kimi ölkelerde düşük ücretlerle çok uzun saatler çalıştırılan işçiler, kadın ve çocuk emeğinin istismar edildiğı sağılıksız çalışma koşulları, işgücü maliyetlerinin düşük olması, yasal düzenlemelerin daha esnek olan gelişmemiş ya da gelişmekte olan ölkelerdeki yasal boşluklar, çokuluslu kurumlar tarafından avantaj olarak kullanılabilmektedir. Küresel olarak giderek artan tüm bu sorunlar, kurumlara bir takım sorumluluklar yüklemektedir. Kurumlar ekonomik sorumluluklarının yanı sıra çevreye, topluma, tüketicilere, çalışanlara, devlete, rakiplerine kısaca tüm paydaşlarına karşı sorumludurlar. Modern kurumsal yönetimin en temel görevlerinden biri, ait oldukları ve faaliyetlerini sürdürdükleri ölkelerdeki yasal ve etik sorumlulukları da yerine getirmeleridir. Bu sorumluluk anlayışı, bir strateji olarak değerlendirilebilir.

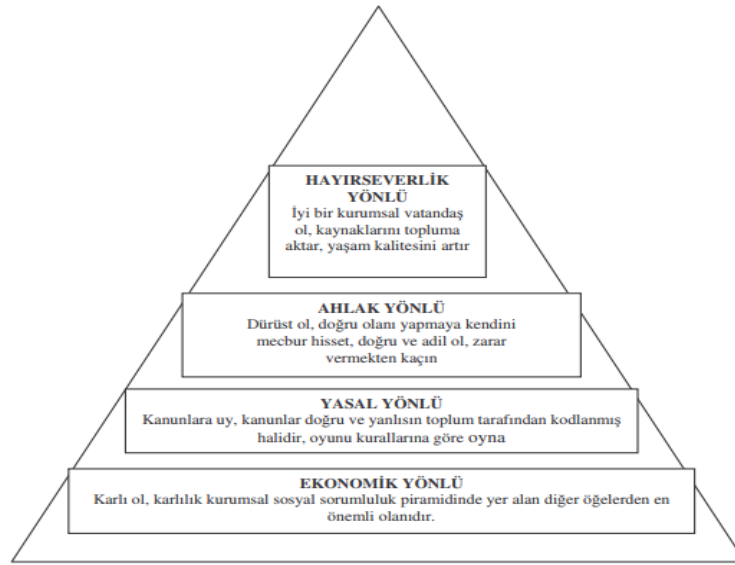
KSS, Sürdürülebilir Gelişim için Dünya İş Konseyi'ne (World Business Council for Sustainable Development) göre KSS çalışanlarla, aileleriyle, yerel çevreyle ve geniş alanda toplumla birlikte çalışarak yaşam kalitesini iyileştirmek için ve sürdürülebilir ekonomik gelişime katkıda bulunmak için kurumların sahip olması gereken sosyal sorumluluğudur (Kotler ve Lee, 2008: 3). Sosyal sorumluluklar, ekonomik sorumluluklar ile çatışmamalıdır ve bütün olarak birbirleriyle ilişkili olmalıdır (Porter ve Kramer, 2002: 56–68).

2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Boyutları

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı hakkındaki farklı tanımlar ve açıklamalar olduğu gibi farklı modeller bunlara bağılı olarak farklı sosyal sorumluluk boyutları söz konusudur. Konuyla ilgili temel alınan başlıca yaklaşımlar; Carroll'un Sosyal Sorumluluk Modeli (1991), Frederick'in Kurumsal Sosyal Sorumluluk Modeli, (1960: 1998), Ackerman'ın Sosyal Sorumluluk Modeli (1973), Davis'in Sosyal Sorumluluk Modeli (1960), Preston ve Post Modeli (1975) Wartick ve Cochran Sosyal Sorumluluk

Modeli Davis (1960) ve Wood'un Sosyal Performans Modeli'dir (1991). Öztürk'e göre (2013), yaklaşımlar ve modellerin birbirinden etkilendiği ya da modellerin geliştirilmesiyle yeni modellerin ortaya çıktığı görülmektedir. KSS kavramı hala gelişmeye ve yorumlamaya açık bir kavramdır.

Bu çalışmada Carroll'un (1991:4-5), sosyal sorumluluk modeli esas alınmıştır. Carroll'un Sosyal Sorumluluk Modeli'ne göre kurumların sahip oldukları ya da olmaları gereken sorumlulukların, sorumluluk piramidi söz konusudur. Kurumun ilk sorumluluğu ve varoluş amacını belirleyen *ekonomik* sorumluluklardır, Piramidin ikinci basamağında ülkenin yasalarına uymayı gerektiren *yasal* sorumluluklar yer alır. Üçüncü basamak, ahlaklı olmayı gerektiren *etik* sorumluluklardır. Son aşama da toplum yararı güden hayırseverlik yönlü *sosyal* sorumluluklar yer alır.

Şekil 1. Carroll'ın Sosyal Sorumluluk Piramidi (1991)

Ekonomik Boyut: (Gerekli) Ekonomik boyut bir kurumun en önemli sorumluluk basamağı kabul edilir, ilk basamaktır. Carroll'un piramidi (Şekil 1)'de görüleceği üzere piramidin tabanında bulunur. Hedef pazardaki tüketicilerin ihtiyaç duydukları mal ve hizmet üretimi için kaynakların sosyal sistem içerisinde nasıl dağıtıldığından ve genel olarak kurumun karlılığından sorumludur. Kurumların ekonomik sorumlulukları, her hissenin kazancını maksimize edecek biçimde

çalışmaları, mümkün olduğunca yüksek karı gerçekleştirmeye kendilerini adanmaları, rekabetçi konumlarını korumaları, yüksek düzeyde organizasyonel etkinliği sürdürmeleri ve karlılıkta sürekliliği sağlamalarıdır (Carroll, 1991: 4).Günümüzde kurumların sebep olduğu sorunların temelinde bu anlayışı görebiliriz. En önemli sorumluluğunun kar maksimizasyonu olduğu bir işletmecilik anlayışı kabul görmekte, önerilmektedir. Carroll'un modelinde de bu açıkça görülmektedir.

Yasal Boyut: (*Gerekli*) Kurumun kanunlar çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmesini ifade eder (Carroll, 1991: 4). Şekil 1'deki piramide bakıldığında yasal sorumluluklar, kurumlara bazı hedefler gösterir: "kanunlara uy, kanunlar doğru ve yanlışın toplum tarafından kodlanmış halidir, oyunu kurallarına göre oyna"

Ekonomik/sosyal kalkınmaya, uluslararası barış ve güvenliğin gelişimine, katkıda bulunan uluslararası kanunlar bulunmaktadır. Birçok anlaşma, teamüller, standartlar, ülkeler arasındaki ilişkileri düzenleyen hukukun temellerini oluşturmaktadır. Özellikle uluslararası kurumlar, kendi sektörlerindeki uluslararası kanunlara da uymak zorundadırlar ⁷

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, birçok akademisyen tarafından uluslararası hukuk anlamında kabul görür ve ülkelerin işleyişinin ölçüsü olarak kullanılmaktadır. Beyannamenin ilk maddesinde şöyle denilmektedir:

-Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler, birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar. 148 devletin taraf olduğu Ekonomik ve Sosyal Haklar Uluslararası Sözleşmesi 1976'da yürürlüğe girdi. Sözleşmede teşviki ve korunması amaçlanan insan hakları şunlardır: Adil ve elverişli koşullarda çalışma hakkı, sosyal korunma hakkı, uygun hayat standardı ve ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve zihinsel iyilik standartları hakkı.⁸

Evrensel Beyanname, İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmesi ve Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne ek Protokoller ile birlikte Uluslararası İnsan Hakları Kanunu'nu oluşturmaktadır⁹. Uluslararası kanun koyucular, insan hakları bildirgesi kapsamında, en temel insan hakları olan özgürlük, eşitlik gibi kavramları esas

⁷unicankara.org.tr/today/6.html

⁸unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rights_turkce.pdf

⁹unicankara.org.tr/today/4.html

almaktadır. Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır. Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz, kölelik ve köle ticareti her türlü biçimde yasaktır¹⁰(Görüldüğü üzere dünya üzerinde hangi ülkede olursa olsun her insanın insan gibi yaşamak ve çalışmak hakkı vardır ki bu hak bütün kurumların, devletlerin ekonomik çıkarlarının üzerinde bulunmaktadır.

Kurumların faaliyetleri sırasında kanunları çiğnemesinin; kurumları, kurumların sahiplerini bazı durumlarda çalışanları da bağlayan cezaları vardır. Cezalara rağmen kurumların yasal sorumluluklarını yerine getirmemesine sıklıkla rastlanmaktadır. Kurumun yasal sorumluluklarını yerine getirmemesi çok farklı şekillerde kuruma, çalışanlara, o kurumun ürünlerini kullananlara hatta bazen ülke halkına çok farklı şekillerde zarar verebilmektedir. Örneğin yasal koşulları sağlamadan faaliyet gösteren bir kurumun çalışanlarının hayatı, tehlikeye girebilmektedir. Üretimde dahil olmak üzere pazarlamanın her aşamasında önemli bir yasal konu da iş güvenliğidir. Sağlıklı yaşamak, sağlıklı koşullarda çalışmak iş güvenliğinin konusudur. İş güvenliği, çalışanların her türlü üretim aşamasında sağlığının korunması amacıyla güvenli çalışma ortamını oluşturmak için alınması gereken önlemler bütünüdür ifade eder. İş güvenliğinin amaçları şöyle sıralanabilir; çalışanlara sağlıklı ortam sunmak, çalışma koşullarının olumsuz etkilerinden onları korumak, iş ve işçi arasında mümkün olan en iyi uyumu sağlamak, iş yerlerindeki riskleri tamamen ortadan kaldırmak ya da zararları en aza indirebilmek, oluşabilecek maddi ve manevi zararları ortadan kaldırmaktır¹¹Bir kurumun uyması gereken, ulusal ve uluslararası pek çok yasa bulunmaktadır. Ancak yasal boyut kapsamında, bu bölümde bahsi geçen tüm yasalar dahilinde en temel insan hakları, çalışanların iş güvenliği esas alınacaktır.

Etik (Ahlaki) Boyut: (*Beklenen*) Kurumun yaşam alanı bulduğu toplumun örf, adet, inanış ve etik değerleri doğrultusunda iş yapmaya özen göstermesini içermektedir (Caroll, 1991: 4) Şekil 1'deki piramit etik boyutlar için şöyle yazmaktadır: “Dürüst ol, doğru olanı yapmaya kendini mecbur hisset, doğru ve adil ol, zarar vermekten kaçın.”

¹⁰unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rigths_turkce.pdf

¹¹turkis.org.tr/dosya/1IEzkbGK8Lyp.pdf

Kurumların yaşaması ve başarısı için anahtar faktör olan iş etiği, iş dünyasında birbirinden bağımsız olmayan dört düzeyde ele alınır (Stoner ve Freeman, 1985: 116).

-Kurumlar farklı noktalarda etik sorumluluklarını yerine getirmelidirler. Toplumdaki temel etik sorunlar kurumları da etkiler. Örneğin Güney Afrika'daki ırk ayrımı toplumsal bir sorundur. *Sosyal bir sistemde belirli grupların temel haklarının sistematik biçimde yok sayılması etik açıdan doğru değildir.* Kurumlar sınıf, ırk, cinsiyet ayrımı yapmaksızın tüm çalışanlarına eşit davranmalıdır.

-Kurumun kararlarından etkilenen dış gruplarla nasıl ilişkiler kurulacağı önemlidir. Her bir grubun belirli çıkarları vardır ve her biri yönetim üzerinde belirli baskılar uygular. Örneğin; müşteriler, kurumun ürünlerinin *güvenilir, sağlıklı ve değerinde fiyatlanmış* olmasını isterler. Etik açıdan kurumlar bu beklentileri yerine getirmekle yükümlüdür.

-Bir kurumun çalışanları ile olan ilişkileri kanuni olduğu kadar etik olarak da değerlendirilir. *Çalışanlar ne gibi haklara sahiptir? İşyerinde özgürce fikirlerini söyleyebilirler mi? Çalıştığı işletmede yönetime katılım hakkı var mı? vb.* Kurumlar, çalışanlarının yaşam ve çalışma haklarına karşı etik olarak duyarlı olmalıdırlar.

-Kurumda kişilerin birbirlerine nasıl davranmaları gerektiği konusunda sorular sorulur. Sonuçları ne olursa olsun, kişiler birbirlerine dürüst, sorumlu, haklarına saygılı davranmalıdır. Bu açıdan bakıldığında etik sorumluluklar kurumun varlığı ve sürdürülebilirliği açısından önemlidir diyebiliriz.

Birleşmiş Milletler Türkiye Daimi Temsilcisi Simenson'un (2005) belirttiği üzere Birleşmiş Milletler, Küresel İlkeler Sözleşmesi (Global Compact) olarak bilinen bir dizi KSS ilkesi, küresel liderler ve iş dünyasındaki diğer aktörlerin işbirliğiyle geliştirilmiştir. Bu sözleşme kurumların, politika ve uygulamalarında baz alabilecekleri temel ilkeleri ortaya koymaktadır. Küresel İlkeler Sözleşmesi özel sektör kuruluşlarını, on temel evrensel ilkeye uymaya çağırılmaktadır. Dünyanın her yerinde bu evrensel ilkelerin iş stratejilerinin, operasyonlarının ve kültürünün bir parçası haline gelmesi için çalışılmaktadır.

Bu ilkeler dört temel başlık altında yer almaktadır (unglobalcompact.org/):

İnsan Hakları

1. Kurumlar, uluslararası geçerliliğe sahip insan haklarına destek olmalı ve saygı göstermelidir.
2. Kurumlar, insan hakları suçlarına ortak olmamak için gerekli tüm tedbirleri almalıdır.

İşgücü

3. Kurumlar, sendika ve toplu iş sözleşmesi özgürlüğüne;
4. Zorla çalıştırma ve zorunlu çalıştırmanın her türünün ortadan kaldırılmasına;
5. Çocuk istihdamının tamamen ortadan kaldırılmasına;
6. İşe alma ve meslek konusundaki ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına azami önem vermelidir.

Çevre

7. Kurumlar, çevresel zorluklarla ilgili olarak temkinli desteklemeli;
8. Daha yüksek çevresel sorumluluğu teşvik etmek için gerekli girişimlerde bulunmalı
- Yolsuzlukla mücadele**
9. Çevre dostu teknolojilerin gelişmesi ve yaygınlaştırılmasını teşvik etmelidir.
10. Kurumlar rüşvet ve haraç dahil her türlü yolsuzlukla mücadele etmelidir

Bu ilkeler doğrultusunda diyebiliriz ki, kurumlar bu KSS ilkelerini günlük faaliyetlerine dahil ederek, insan haklarının, iş standartlarının geliştirilmesine, çevrenin korunmasına ve yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesine katkıda bulunmalıdırlar. Bu sözleşme, kurumların davranış ve hareketlerini denetlemez veya zorlamaz; bunun yerine değişimi, sorumlu vatandaşlığı, yaratıcı çözümleri ve ortaklıkları teşvik eden bir anlamda centilmenlik anlaşmasıdır¹². Bu sözleşmenin yasal bağlayıcılığı yoktur ancak insan hakları, çevre, yasalar temelinde iş dünyasına faaliyetlerini gerçekleştirirken kılavuzluk edebilecek etik çerçeve yaratılmaya çalışılmıştır diyebiliriz.

Gönüllü Sosyal Sorumluluklar (*Arzu edilen*):Toplumun yaşam kalitesini arttırmak, toplumun refahı için kaynak yaratmak gibi hedefleri olan gönüllü olarak gerçekleştirilen sorumluluklardır (Caroll, 1991: 5). Şekil 1’de piramitin en üstündeki basamağa bakıldığında model kurumlara gönüllü faaliyetleri açısından şunu önermektedir: İyi bir kurumsal vatandaş ol, kaynaklarını topluma aktar, yaşam kalitesini arttır.

Sosyal sorumluluklar, kurumun toplumda oluşturduğu iyi niyeti güçlendirmesi veya kurumun içinde bulunduğu sosyal çevrede iyi bir vatandaş olarak algılanmasına neden olacak faaliyetlerini içerir. Kurumun; kaynaklarından bir kısmını toplumsal destek amaçlı sanat, eğitim, sağlık vb. için ayırması ya da toplumsal, çevresel sorunları çözmeyi amaçlayan KSS projelerine destek olmasıdır (Ay, 2003:39).

3.Sierra Leone’deki Elmas Ticaretinin ve Elmas Savaşlarının Tarihi

Bir Afrika ülkesi olan Sierra Leone’deki elmas savaşları (1991-2002) Foday Sankoh liderliğindeki RUF (Revolutionary United Front/ DBC Devrimci Birleşik Cephe) tarafından 1991 yılında başlatılmıştır. RUF, Sierra Leone’de 11 yıl boyunca

¹²<https://ungc.bilgi.edu.tr/tr/ungc.html>

devam eden iç savaş sırasındaki direniş güçleridir¹³. RUF'un direniş güçleri, elmasların madenlerden çıkarılmasında, ülke dışına kaçırılması, ticaretinin yapılmasında etkin role sahip olmuştur. RUF, yerli halkın, kötü koşullarda madenlerde çalıştırılmasının, itaat etmeyenlerin katledilmesinin temel sorumlusudur diyebiliriz.

Sierra Leone'de çatışmalar 11 yıl sürmüş, yaklaşık 400.000 kişi hayatını kaybetmiştir. 1,5 milyondan fazla kişi komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. 30 binden fazla çocuk askerin savaştığı tahmin edilmektedir. İşkence, insan hakkı ihlalleri ve tecavüzlerin boyutları bilinmemektedir. Sierra Leone iç savaşının temel sebebi elmas madenlerini ele geçirebilme mücadelesiydi. RUF faaliyetlerine, 23 Mart 1991'de başladı. Sonraki 4 ayda, 107 bin mülteci Sierra Leone'den kaçarak Gine'ye göç etti. Bölgedeki katliamlar yıllarca devam etmiş, Birleşmiş Milletler ise bu duruma seyirci kalmıştır. Birleşmiş Milletlerin sınırlı sayıdaki sağlık ekipleri, sadece RUF militanları tarafından işkence görenler; kol ve bacakları kesilenlerin tedavisiyle uğraştı. Bir çok yerli, kan kaybından öldü. Yıllar sonra çatışmalara müdahale eden BM, bu kanlı savaşın sebebinin elmas madenleri olduğunu daha yeni öğrenmiş gibi davranarak, 2002 yılında aldığı bir kararla, bu ülkelerdeki taşlara "kanlı elmas" adını verdi. Bu elmasların dünya piyasasında ticaretinin engellenmesini talep etti. Kanlı elmaslar Libya ve Liberya üzerinden dünya piyasalarında satılarak savaşta kullanılan silahları finanse etmek için kullanılmaya devam etmekteydi. RUF askerlerinden kaçan 50 bine yakın Sierra Leoneli, zor şartlar altında, mülteci kamplarında yaşamaya devam etmektedir. Günümüzde artık bölgede savaş yoktur ancak bu mülteciler ülkelerine dönememektedir. Bunun nedeni de Sierra Leone'nin çökmüş bir ekonomiye sahip olması nedeniyle, ülkeye geri dönecek olan binlerce mültecinin dengeleri bozacağı endişesidir. Toplumsal ve ekonomik olarak kötü durumda olan ülke halkı 2019 yılı itibariyle hala salgın hastalıklar, taciz ve tecavüzler, güvenlik, işsizlik, yoksulluk gibi sorunlarla mücadele etmektedir. ¹⁴

Burada özellikle anlaşılması gereken kritik nokta şudur: Sierra Leone'deki katliamlardan sorumlu tutulan; (her ne kadar iç savaş olarak gözükse de) bu savaşa

¹³<http://web.undp.org/evaluation/documents/thematic/conflict/SierraLeone.pdf>

¹⁴ http://www.larousse.fr/encyclopedie/pays/Sierra_Leone/144269,
[bbc.com/news/world-africa-14094419](http://www.bbc.com/news/world-africa-14094419)

<http://www.sierra-leone.org/TRCDocuments.html>

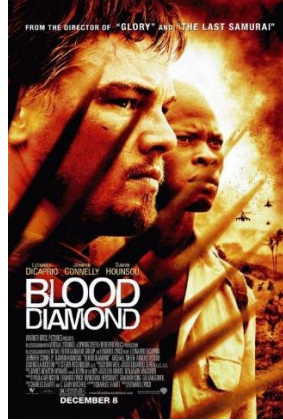
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47172839>

neden olan, ham elmasları ucuza alan (film çekilirken baskılar nedeniyle ismi kurgusal olarak Van De Kaap olarak geçen) elmas ticareti yapan kurum/kurumlardır¹⁵ Bu pazarın hakimiolan DB, filmin yaratacağı kötü imajdan kurtulmak için özel bir halkla ilişkiler birimi oluşturdu.¹⁶

Bir kurumun sadece ekonomik kaygılarla faaliyet göstermesinin yaratabileceği sonuçlar film analiz edilirken detaylı olarak açıklanacaktır.

4. Kanlı Elmas

Kanlı Elmas'ın ana konusu Sierra Leone'deki elmas ticaretidir. Madencilerin çok kötü şartlarda çalışması ve elmasların iç savaşa fon sağlamak için kullanılması nedeniyle bu elmaslara kanlı elmas (kan elmas ya da çatışma elması) adı verilmektedir. Filmin analiz için seçilmesinin önemli nedenlerinden biri de bu iç savaşa dayanarak bu ticaretin nasıl gerçekleştiğini anlatmasıdır.

Resim 1: Kanlı Elmas Film Afişi

(<https://tr.pinterest.com/pin/409123947387387864/>)

Filmin Künyesi:

Kanlı Elmas (Blood Diamond)

Yönetmen:	Edward Zwick
Senaryo:	Charles Leavitt, C. Gaby Mitchell
Görüntü yönetmeni:	Eduardo Serra
Oyuncular:	Leonardo DiCaprio (Danny Archer), Djimon Hounsou (Solomon Vandy), Jennifer Connelly (Maddy Bowen), Caruso Kuypers (Dia Vandy)
Yapım:	2006-ABD yapımı bir macera/dram
Yapımcı Kurumlar:	Bedford Falls Productions, Initial Entertainment Group, Spring Creek Productions, Virtual Studios, Warner Bros.

¹⁵<http://edition.cnn.com/2000/WORLD/africa/01/12/africa.diamonds/>
<https://ungc.bilgi.edu.tr/tr/ungc.html>

¹⁶<http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/oscar-torende-kanli-elmas-takmayin-5886421>

Filmin konusu: Film iç savaş sırasında Sierra Leone'de geçmektedir. Afrikalı bir yerli olan Solomon Vandy isyancı RUF askerlerinin bir baskını sırasında ailesini kurtarmaya çalışırken kendisi esir düşmüştür. İsyancıların sahip olduğu bir elmas madeninde çalıştırılırken, normalde rastlanılardan çok daha büyük pembe bir elmas bulur. İsyancılara vermek yerine, elması toprağa gömerek saklar. Tam yakalanacağı bir anda ordu, isyancı güçlere saldırı düzenler. Solomon diğerleriyle beraber, ordu tarafından yakalanır. Madende yakalanan isyancılarla birlikte götürüldüğü hapisanede isyancı güçlerin lideri tarafından, açık bir şekilde tehdit edilir. Eski bir asker olan ve elmas kaçakçısı olduğu için tutuklu, beyaz bir Afrikalı olan Danny Archer, elmasın varlığından haberdar olur ve Solomon'u hapisten çıkararak, onun sakladığı elmasın peşine düşmeyi planlar. Danny'nin barda tanıştığı, Amerikalı kadın gazeteci Maddy Bowen elmas ticaretini haber yapmak için bilgi toplamaya çalışmaktadır. Solomon'un ailesi esir kampına alınmıştır. Oğlu ise RUF tarafından çocuk asker olmak üzere yetiştirilmektedir. Solomon, ailesini kurtararak biraraya getirmeye çalışmaktadır, Danny ise Solomon'un sakladığı pembe elması alarak ülkeden kaçmayı planlamaktadır. Maddy, Solomon'un ailesinin kurtarılması için yardım eder, Solomon bunun karşılığında elması, Danny'e verir ancak Danny ağır yaralıdır. Elması, Solomon'a iade eder. Solomon ülkeden kaçır, elması satar ve ailesini kamptan kurtarır. (Filmden özetlenmiştir)

Filmdeki olaylar, iç savaş sırasında Sierra Leone'de geçmektedir. Afrikalı yerli bir madencinin hikayesi olarak anlatılmaktadır. Elmas ticaretinin nasıl gerçekleştiği, çocuk askerler, dünya kamuoyunun elmas tüketicilerinin ve Birleşmiş Milletlerin bu ticarete yaklaşımı, elmas ticaretinin nedeni ve iç savaş gerçek olaylara dayanarak kurmaca olarak anlatılmaktadır.

Filmin yönetmeni Ed Zwick ve başrol oyuncusu Leonardo Di Caprio bu elmasları ve ticareti şöyle açıklar:

E. Zwick: Afrika'da, Sierra Leone'de 10 yıllık bir iç savaşı ve savaşla beslenen elmas ticaretinin kanlı yüzünü göstermeye çalıştım. Evet bu bir ihbardır. Dün Sierra Leone'de yaşandı, yarın Angola'da olabilir. Sierra Leone'de zengin elmas madenleri var. Elmas ticaretinden yasadışı kazanılan para Batılı elmas şirketlerince aklanarak ve silaha dönüştürülerek iç savaşta kullanılıyor. İşte biz buna "Kanlı Elmas" diyoruz. İç savaş sırasında esir alınanlar bu madenlerde çalıştırılırken, çocuklar da ailelerinden kopararak birer ölüm makinesi haline getiriliyor

L. D. Caprio: "Kanlı elmas, gerçek bir öyküyü anlatıyor. Ben buna Afrika'da tank oldum. Esirlerin nasıl zorla çalıştırıldığını, dünyanın en değerli taşını çıkartmak için ne tür işkenceler çektiğini birebir yaşayanlardan dinledim."¹⁷

Film çekimi sırasında gözlemlerini anlatan Di Caprio'ya göre, "Afrika'da yaşayıp da etkilenmemek olanaksızdır. Yanlış yerde, yanlış zamanda bulunduğu için elleri kesilmiş bir çocuğu gözlerinizle gördükten sonra eskisi gibi davranamıyorsunuz"¹⁸

¹⁷hurriyet.com.tr/oscar-torende-kanli-elmas-takmayin-5886421.

Filmin kadın oyuncusu, Jennifer Konelly bir röportaj sırasında dünya tüketicisinin Afrika'daki elmas üretim koşullarından önceleri haberdar olmadığını kendisinden örnek vererek anlatır:

“Elmas hediye aldım geçmişte. Ama o dönemlerde kanlı elmasların varlığından haberim yoktu. Şimdi elmasın nereden nasıl geldiği ile ilgili sertifikayı, yani temiz kağıdını görmeden asla almam. Afrika'nın beni nasıl etkilediğini anlatmak çok zor. Orada gerçek sefaleti gözlerimle gördüm. Gitmedikçe o kıtada yaşananları asla algılayamayız. Bir şeyler yapmamız gerekir.”¹⁹

Oyuncunun bu açıklaması, yasadışı elmas ticaretine farkındalık yaratılmasının önemini anlatmaktadır. Konu ile ilgili farkındalık yaratıldığında, elmas tüketicisi sertifikalı elmas satın alarak, yani yasadışı elmasa olan talebi düşürerek tepki gösterebilir ve bireysel olarak gönüllü sosyal sorumluluğunu yerine getirebilir. Kendi topraklarındaki elmas madenlerinde esir olarak zorla çalıştırılan, işkence gören Sierra Leone halkının yaşadığı trajedi bu anlatılanlarla doğrulanmaktadır. Yayınlandığı dönemde, gündemde olan bu film hakkında Kongo Cumhuriyeti yetkililerinin, verdiği beyanla ilgili gazete haberi şu şekildedir:

Ülkemizde de gösterilen ve geniş kitleler tarafından ilgi gören "Kanlı Elmas" filmiyle ilgili olarak Demokratik Kongo Cumhuriyeti yetkilileri, filmde yaşanan elmas savaşlarının gerçeği yansıttığını ancak hükümetlerin bu konuda önlemler almaya başladığını söyledi. Yetkililer, "Ülkelerimizdeki birçok insan sömürülüyor. Özellikle Angola, Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi ülkeler bu sorunlarla karşı karşıya. Ancak hükümetlerin, önümüzdeki dönemde bu sorunların önüne geçeceğini umuyoruz" diye konuştu²⁰

Filmdeki olayların gerçekliğinin ve elmas ticaretinin yasadışı olduğunun belki de en büyük ispatı Liberya eski Devlet Başkanı Charles Taylor'a verilen cezadır.

2012'de Hollanda'da bulunan Sierra Leone Özel Mahkemesi; Taylor'u kamuoyunda 'kanlı elmaslar' adı verilen elmas ticareti karşılığında, Sierra Leone'deki Devrimci Birleşik Cephe (RUF) grubuna destek vermekten suçlu buldu. Savaş suçu ve insanlığa karşı suç işlemekten yargılanan Liberya eski Devlet Başkanı Charles Taylor 50 yıl hapse mahkûm edildi. Taylor, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana uluslararası bir mahkeme tarafından hapse mahkûm edilen ilk devlet başkanı oldu. 2013'de Taylor'un cezası Birleşmiş Milletler'inde desteklediği Lahey'deki Sierra Leone Özel Savaş Suçları Mahkemesi tarafından onandı²¹

¹⁸ hurriyet.com.tr/oscar-torende-kanli-elmas-takmayin-5886421

¹⁹ hurriyet.com.tr/oscar-torende-kanli-elmas-takmayin-588642

²⁰ hurriyet.com.tr/turklere-guveniyoruz-gelin-kongo-dan-elmas-tarlasi-alin-6528168

²¹ dw.com/tr/taylor-a-50-y%C4%B1-hapis/a-15986982

bbc.com/turkce/haberler/2013/09/130926_taylor_ceza

Kongo Cumhuriyeti yetkililerinin görüşleri ve Liberya eski devlet başkanının aldığı ceza, elmas ticaretinin ve filmin önemini, gösterildiği dönemdeki etkiyi anlayabilmemizi sağlamaktadır.

5. Sierra Leone'de Elmas Ticaretini Gerçekleştiren Kurum

Filmde elmas ticareti yapan kurum, Van de Kaap olarak geçmektedir. Aslında DB olan bu kurum, Afrika'ya 1937'de girmiştir Sierra Leone'de yaşanan savaşı sorumlusu olarak gösterilmektedir²²

Her ne kadar savaş, Devrimci Birleşik Cephe ve devlet arasında yaşanan bir "iç savaş"mı gibi gözükse de, savaş bir DB-DB oyunu idi. DB, bir yandan eski bir ordu mensubu olan Fonday Sankoh tarafından kurulan, halk düşmanlığında devlette yarışan sözde devrimci, birleşik cepheye, "bir miktar elmas" karşılığında silah sağlarken, yine devlet güçlerine de "bir miktar elmas" karşılığında silah sağlıyordu. Böylece Sierra Leone'de bu oyunun başladığı 1991'den 2002'ye kadar elli binden fazla insan ölürken, savaşa katılmayı reddeden beş yüz binden fazla insanın dili, kolu, dudağı veya kulağı kesilerek sakat bırakıldı, tecavüze uğradılar ve milyonlarcası göçe zorlandı. Gerçek bir savaştan söz edilemez. Hem isyancılara, hem devlete silah sağlayan kurumun bir oyunu ve yasadışı olarak, düşük maliyetlerle elmaslara sahip olması söz konusudur.²³

DB, Sierra Leone'deki olayların nedenini araştıran Afrika-Kanada Ortaklığı (PAC) adlı örgüt başta olmak üzere otoriteler tarafından olayların sebebi olmakla suçlanmıştır.²⁴ Bu örgütün adı IMPACT (Transforming natural resource management,

---

²²quora.com/To-which-brand-refers-Van-de-Kaap-in-the-Blood-Diamond-movie;
<https://impacttransform.org/wp-content/uploads/2017/09/Heart-of-the-Matter-Summary-Version.pdf>,
<http://edition.cnn.com/2000/WORLD/africa/01/12/africa.diamonds/>.

²³[quora.com/To-which-brand-refers-Van-de-Kaap-in-the-Blood-Diamond-movie,](https://quora.com/To-which-brand-refers-Van-de-Kaap-in-the-Blood-Diamond-movie)
[meydangazetesi.org/gundem/2013/05/kanli-elmas-bir-kitanin-talani-ozgur-erdogan/,](http://meydangazetesi.org/gundem/2013/05/kanli-elmas-bir-kitanin-talani-ozgur-erdogan/)
<https://www.macleans.ca/general/partnership-africa-canada-takes-on-the-diamond-trade/>

²⁴<http://edition.cnn.com/2000/WORLD/africa/01/12/africa.diamonds/>
https://impacttransform.org/wp-content/uploads/2017/09/AR_2006.pdf

Empowering Communities)²⁵ olarak değiştirilmiştir. Afrika'da doğal kaynakların korunması ve insan haklarını savunan ve 2003 yılında bu çalışmalarını nedeniyle Nobel Barış ödülü için aday gösterilen bu örgütün suçlamaları, elmas üreten bu kurumlar hakkındaki iddiaları güçlendirmektedir. Ancak DB bu olayların sorumluluğunu resmen kabul etmemiştir. Savaşın devam ettiği dönemde Sierra Leone'den alım yapmayı yıllar önce bıraktığını iddia etmiştir.DB yöneticilerinden Tim Capon, kurumun polis olmadığını söyleyerek, "Kanlı elmas olarak nitelenen elmasları işlemediğimizden kesinlikle eminiz" iddiasında bulundu. Kurum yönetimi, kanlı elmas ticaretini önlemek için tedbir almanın, yasal elmas ticaretini de zedeleyebileceğini açıkladı²⁶

Küresel baskılar sonucunda DB, Sierra Leone'de, elmas arzı sağlamak ve bu bölgedeki madencilere daha iyi çalışma ve yaşam standartları sağlamak amacıyla teknolojiyi de kullanarak etik koşullarda çıkarılmış elmaslar elde etmek için küçük ölçekli ve zanaatkar madencilerle çalışmak üzere bir deneme başlattığını açıklamıştır.²⁷

Ticareti gerçekleştiren kurum sorumluluğu resmen kabul etmemesi nedeniyle filmde ticaretin nasıl gerçekleştiği konusunda verilen bilgiler değer taşımaktadır.

6. Yöntem

Bu çalışmada, Sierra Leone'deki elmasların ticaretinin öyküsünün anlatıldığı Kanlı Elmas filmi üzerinden Carroll'un kurumsal sosyal sorumluluk modelindeki dört sorumluluk boyutu (ekonomik, yasal, etik ve gönüllü sorumluluklar) kapsamında niteliksel olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda Carroll'un KSS modeli değerlendirilecektir.Elmas üreten kurumların kendi kaynaklarından (kurumun web sayfası gibi) bölgedeki ticaretin nasıl gerçekleştiği konusunda bilgi edinmek mümkün olamamaktadır. Film,Afrika'daki elmas üretiminin ve ticaretinin detaylarını açıklamaktadır. Ayrıca bu çalışmanın temel konusu bir

²⁵<https://impacttransform.org/en/partnership-africa-canada-pac-is-now-impact/>

²⁶<http://edition.cnn.com/2000/WORLD/africa/01/12/africa.diamonds/>

²⁷www.businesslive.co.za/bd/companies/mining/2018-04-20-de-beers-looks-to-sierra-leone-to-source-additional-diamonds/,

<http://edition.cnn.com/2000/WORLD/africa/01/12/africa.diamonds/>

kurumun KSS faaliyetlerinin analizi değil, Carroll'un modelinin örnek olay kapsamında değerlendirilmesidir.

Araştırmada örnek olay tarama modeli kullanılmıştır. Bu model, belirli bir olguya ilişkin ayrıntılı betimleme yapmayı ve yargıya varmayı amaçlamaktadır. Örnek olay tarama modeli, genel tarama modellerine göre gerçeğe yakın ve daha ayrıntılı bilgiler sağlamaktadır (Karasar, 2012: 86). Amaçlı örnekleme tercih edilmiştir. Bu örnekleme türünde seçim, araştırmacının amaçlarına en uygun birey/obje/doküman arasından yapılır. Amaç, belirli bir tema ya da çerçevede derinlemesine bilgi toplamaktır (Maxwell, 1996: 72).

Nitel bir araştırma türü olan örnek olay analizi, olayı derinlemesine, doğal ortamında, karmaşıklığını ve bağlamını dikkate alarak anlamayı hedefler. Ayrıca olayın bütünlüğünü ve birliğini korumayı ve anlamayı amaçlayan bütüncül bir odağa sahiptir. Örnek olarak seçilecek olay, bir karar, bir politika, bir süreç veya belli türdeki sıradışı bir durum ya da oluşum olabilir (Punch, 2005: 144). Bu çalışmada Punch'ın belirttiği gibi sıradışı bir olay derinlemesine, doğal haliyle, bütüncül olarak değerlendirilmiştir.

Film, gerçek bir savaş ortamındaki ticaret koşullarını göz önüne sermesi nedeniyle de anlamlıdır. Film kapsamında, bir ürün olarak elmasın madenlerden çıkarılması ve ticareti sırasında, ekonomik, yasal, etik ve gönüllü sorumluluklar yerine getiriliyor mu? sorusunun cevabı aranacaktır. Elde edilen bulgular doğrultusunda Carroll'un modeli değerlendirilecektir. Çalışma, Kanlı Elmas isimli filmle ve Sierra Leone'deki elmas ticaretiyle sınırlıdır.

6.1.Bulgular

Film, Sierra Leone'de ailesiyle birlikte yaşayan Afrika yerlisi Solomon Vandy'nin hikayesidir. İç savaşın devam ettiği bölgede yaşayan Solomon, ailesini kurtarmaya çalışırken, madende çalıştıracak yeni işçiler bulmak için gelen ve etrafa rastgele ateş açarak halkı öldüren RUF askerlerinin eline esir düşer. RUF askerleri, köydeki erkekleri köyün meydanına toplar ve direnenlerin ellerini keser. Elleri kesilmeden önce kurbanı şu soru sorulur: "Uzun mu bırakayım yoksa kısa mı?"

Askerler, cezalandırma amaçlı olarak yerli halkın elini, kolunu kesmekte ya da öldürmektedir.

Resim 2: Madende çalıştırılmak üzere toplanılan işçilerin köyden toplanmaları sırasındaki direnen bir işçinin elinin kesilmesi (Kanlı Elmas filminden bir sahne)

Filmde, Sierra Leone’de bu ticaret ve savaş devam ederken Belçika, Antwerp’te bir konferansın gerçekleştiği görülür: G8 Elmas Konferansı (G8 Conference on Diamonds) ABD temsilcisi konferansta şöyle demektedir:

“Afrika tarihi boyunca, nerede, ne zaman değerli bir şey bulursa yerliler ölmeye başladı. Kitleler halinde ve acı çekerek. Fildişi, kauçuk, altın ve petrol. Şimdi sırada elmas var. Küresel Tanıklık Teşkilatı (Global Witness) tarafından yayınlanan bir rapora göre bu taşlar silah alımı ve iç savaş finansmanı için kullanılıyor. Bu nedenle de savaş bölgelerinden gelen tüm direkt ve indirekt işlenmemiş elmas ithalini durdurmalıyız.

-Bir yetkili : “Dünya çapındaki elmas alımlarının üçte ikisini Amerika Birleşik Devletleri’nin yaptığını size hatırlatabilir miyim? Ve bu talebin azaldığını da hiç sanmıyorum”.

-ABD Temsilcisi: “Şunu anlamamız gerekiyor bu taşlar yasal elmas endüstrisinin sadece ufak bir kısmını teşkil ediyor. Bu ekonomisi zor durumda olan ülkeler için hayati önem taşıyor.”

Konferanstaki bir diğer yetkili şöyle der: “Son hesaplamalara göre savaş bölgesinden gelen taşlar piyasanın %15’ini oluşturuyor. Ama yılda milyarlarca dolar kazanan bir endüstride bu demek oluyor ki yüz milyarlarca dolar bu bölgelerde silah alımı için hazır duruma geliyor.”

Konferanstaki bu açıklamalar değerli kaynakların Afrikalıların hayatına mal olmasını, elmaslar nedeniyle bölgede çıkarılan savaşları özetler niteliktedir. Gelişmiş ülkelerin savunması, kanlı elmasların sektördeki payının düşük olmasıdır. Tüm bunlar konferansta konuşulurken küçük bir elmas parçasını saklamaya çalışan işçiyi RUF askeri silahla öldürür. Eğer bir çalışan filmdeki gibi bir hırsızlık yapıyorsa bunun cezası

adil olarak yargılanmasıdır. Ancak filmde görüldüğü üzere, hırsızlık anında öldürülerek cezalandırılmaktadır.

Resim 3: Elmas çıkarmak için bataklıkta çalışan işçiler (Kanlı Elmas filminden bir sahne)²⁸(

Resim 3, filmde alınmış bir sahnedir ve görüldüğü üzere işçiler elmas çıkarmak için bataklıkta çalışmaktadırlar. Bataklık, iş güvenliği açısından son derece sağlıksızdır.

Filmde şehrin sokakları, pis bakımsızdır. Sokaklarda silahlı çeteler, fuhuş için bekleyen kadınlar görülmektedir. Ülkenin yeraltı zenginliklerine rağmen, bunları kendi adına çıkarıp üretim yapamayan halk yoksuldur. Çocuk askerlere, silah kullanmaları ve halkı nasıl öldürülecekleri öğretilmektedir. Bu çocuklar kahraman olacakları söylenerek kandırılmakta, ticaretin devamını sağlamak, öldürmek ya da halkı korkutmak için kullanılmaktadır.

Filmin kahramanları arasındaki bir konuşmada kanlı elmas ticaretinin sebebi olarak, elmas satın alan müşteriler suçlanmaktadır. Suçlama şu şekildedir:

Buradan çıkan elmasları kim alıyor sanıyorsun? Kitaplardaki gibi bir düğün ve parlak bir taş isteyen Amerikan kızları. Tıpkı sizin dergilerinizdeki parlak reklamlarda olduğu gibi. Lütfen buraya gelip beni yargılama. Ben bir hizmet veriyorum. Dünya elimizdekini istiyor ve onu ucuz istiyor.

Filmde ticaretin nasıl gerçekleştiği sorusunun cevabı da verilmektedir:

5 senedir bu ülke dünyaya elmas ihraç etmediğini söylüyor ama yan komşusu Liberya 2 milyar dolarlık elmas ihraç etti. Liberya'da hiç elmas olmadığı düşünülürse çok garip

²⁸https://www.google.com/search?q=kanl%C4%B1+elmas+%C5%9F%C3%A7iler&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwitzOKwp_fAhWnqIsKHTukDg8Q_AUIDygC&biw=1280&bih=640#imgrc=-_2uiJINQ1WFLM:

değil mi? Tierra, adında bir şirket var. Liberya'ya kaçırılan taşları onlar alıyor. Van de Kaap'ın Tierra'yla görünür bir bağı yok. Ama bir iki holding oyunu ve offshore hesabı sayesinde aslında sahibi kendisi.

Elmas ticareti yapan güçler tarafında finanse edilen devrimci birlikler, heryeri ateşe vermektedirler. Bu düzenin devam etmesi için kargaşaya ihtiyaç vardır. İnsanlar ölmekte, bombalar patlamaktadır. Ortalık tam bir savaş alanıdır. Savaş görüntülerinde ölenler, yaralananlar yoğun olarak gözlenmektedir. Ülkenin sahip olduğu yeraltı zenginlikleri sömürülmekte, yerli halk birbiriyle savaşmakta, göç etmek zorunda kalmakta, çocukları zorla ellerinden alınarak asker yapılmakta ve yine yerli halkı hatta kendi ailelerini öldürmeleri için eğitilmektedir. Elmas ticareti yapan kurumlar, günden güne daha çok para kazanmaktadır. Evinden yurdundan kaçmak zorunda kalan mülteciler kendi ülkelerinde esirdirler.

Filmde elmas ticaretinin detayları şu şekilde anlatılmaktadır:

Ben taşları sınırdan geçirdikten sonra yerel alıcılar onu Monrovia'da bir aracıya götürüyor. Gümrükçülere rüşvet veriyor. Elmasların Liberya'dan çıktığını belgeliyor. Böylece yasal olarak ihraç ediliyorlar. Antwerp'deki alıcılara ulaştığında elmaslar, ayırma masalarına konuyor. Hindistan'a ulaştıkları zaman kanlı taşlar, dünyanın her yerinden gelen temiz taşlarla karıştırılıyor. Van De Kaap bunların hepsini biliyor. Arzı kontrol et, talebi yukarda tut. Taşları piyasadan uzak tutmak için satın alıp sakladıkları bir yer altı kasası var. Bu şekilde fiyatı yukarda tutuyorlar. Asiler, piyasaya milyarlarca dolarlık işlenmemiş taş sürmek istiyor. Ama elmaslar ender bulunur diyen Van De Kaap gibi bir şirket bunun olmasına izin veremez. Özellikle de bazıları, bir nişan yüzüğüne üç aylık maaşını yatırdığı için yapamazlar. Teknik olarak konuşursak savaşı finanse ediyor değiller ama öyle bir durum yaratıyorlar ki savaş böyle devam ediyor.

Filmdeki bu açıklamalarda, rüşvet, kaçakçılık, kanlı elmasların yasal elmaslarla karıştırılması, arzı düşük tutmak için taşların stoklanması gibi olayların nasıl gerçekleştiği anlatılmaktadır.

Filmde olayı haber yapmaya çalışan gazeteciye Afrikalı maden işçisi şöyle bir soru sorar: “Peki ülkedeki insanlar bunları okuduklarında gelip yardım edecekler mi? Gazeteci cevap verir: “Büyük ihtimalle hayır. Haberi okuyanlar gelip yardım etmeyeceklerdir belki ama tüketicinin, yasal elmasları satın almaları konusunda bilinçlendirilmeleri açısından önem taşımaktadır.”

Bölgedeki en temel sorunlardan olan yerlilerin uzuvlarının kesilmesinin tarihinin nasıl olduğunu filmdeki şu cümleler anlatmaktadır:

“Afrika’da el kesmeye önce Belçika’lılar başladı. Kral Leopold onları hizada tutmak için Kongo’daki her yüz köleden birinin elini kesti.”
Biz siyahlarla beraber savaştık. 1994’te ordu kalmadı. Irk ayrımı kalmadı. Biz beraber savaşıp öldük. Komünizmle savaştığımızı sanıyorduk. Ancak her şey kimin ne aldığıyla ilgiliydi. Fildişi, petrol, altın, elmaslar... Yerlilerin yaşam adına hiçbir ümidi kalmamış gözükmektedir. Cesetlerle dolu bir bahçede oturan yaşlı adam, umarım burada petrol bulamazlar der. O zaman gerçekten başımız dertte demektir, der.

Filmin Afrikalı kahramanı bulunduğu pembe elmasla İngiltere’ye gelir. Gazetecinin de desteğiyle pembe elmasın alıcısıyla buluşur. Alıcı, Van De Kaap şirketinin elemanıdır. Pembe taş için 2 milyon sterlin teklif ederler. Ancak o, kamptaki ailesini de istemektedir. Verdikleri fiyat azdır pazarlık devam ederken, gazeteci bu durumu uzaktan görüntüler.

Elmas ticaretiyle ilgili olarak haber gazetelerde yayınlanmış ve sansasyona neden olmuştur. Bütün gazeteciler Van de Kaap şirketinin önündedir. Kurumun yöneticisi, sansasyonel bir dergi hakkında yorum yapmayı reddediyorum diyerek kendini savunur. Filmin ilk dakikalarındaki konferans tekrar düzenlenmiştir. Bir ülke temsilcisi şöyle demektedir:

Bir ülkenin doğal kaynakları o ülkenin vatandaşlarının malıdır. Onları çalma hakkımız yoktur. Onları tüketim amacıyla kullanıcıların hizmetine sunamayız. Üçüncü dünya bizden ayrı bir dünya değildir ve bugün dinleyeceğiniz tanık onun adına konuşacak. Hadi bu dünyanın sesini dinleyelim ve bu sesteki bir şey öğrenelim. Artık onu görmezden gelmeyin.

Bu açıklamalar, bir itiraf niteliğindedir. Toplantıya filmin kahramanı Afrikalı maden işçisi Solomon Vandytkim edilir. Gelişmiş ülkelerin yetkilileriyle büyük bir salon doludur ve hepsi ayakta alkışlamaktadır.

Filmin sonunda şu satırlar ekrana yansımaktadır:

Ocak 2003’te kırk ülke savaş sonucu elde edilen elmasların akışını durdurma girişimi olan “KimberleyProcess”i (KP) imzaladı. Ancak yasadışı elmaslar hala pazara girmenin yolunu bulmaktadır. Bir elmasın, savaş dışı olması tüketicinin ısrarına bağlıdır. Sierra Leone’ye barış gelmiştir. Ancak Afrika’da hala 200.000 çocuk asker bulunmaktadır.

Filmin sonunda adı geçen Kimberley Süreci (KP), yönetimler, sivil toplumlar ve endüstriyi birleştirerek, bu kanlı elmasların dağıtımını durdurabilmek için imzalanmıştır. 2003 yılında, başta Afrika olmak üzere, tüm dünyada çıkartılan elmasları

kayıt altına almak için kurulan komiteler, standartlar belirleyerek, çıkartılan elmaslara sertifika zorunluluğu getirmiştir. KPSC(Kimberley Process Certification Scheme) ile sertifikalı olmayan veya sürecin belirlediği kriterlere uymayan kayıt dışı elmasların %99.8'nin piyasada satışı engellenmiştir. KP her kuruma yaptırımlar uygulayan, bağlayıcı bir sözleşmedir²⁹DB de dahil olmak üzere tüm elmas pazarlayan kurumlar artık iç savaş dönemi gibi hareket edememektedir denilebilir.

6.2.Tartışma ve Carroll'ın Modeline Yönelik Eleştiri

Bu çalışmanın dayandığı Carroll'un modeline göre, *ekonomik sorumluluklar* birinci basamakta ve en temelde yer almaktadır. Piramitin en önemli basamağı olduğu vurgulanmaktadır. Bir kurumun temel amacı kar elde etmektir ancak kar elde etmek için her yol mübah mıdır? Yasalar, kurumların kar elde etmesinden daha mı önemsizdir? Yasal sorumlulukların ikinci basamakta yer alması doğru mudur?

Piramitte etik sorumluluklar 3. Basamakta yer almakta, beklenen/olsa iyi olur gibi bir ifade bulunmaktadır. Etik sorumluluklar daha önce de açıklandığı üzere dürüstlük, doğruluk, adil olma ve zarar vermekten kaçınma gibi temel unsurları içerir. Bu durum yasalar kadar kesin kurallara bağlı olarak denetlenebilir olmasa da bir kurumun faaliyet gösterebilmesi için çok önemli unsurlar değil midir? Dürüst olmayan, adil olmayan çevresine, çalışanlara, ülke insanlarına zarar veren bir kurumun ekonomik başarısı kabul edilebilir mi?

Bu açıdan değerlendirildiğinde bu piramitte bir sorun olduğu düşünülmektedir. Öztürk'ün (2013) de belirttiği gibi, kurumsal sosyal sorumluluk hakkındaki yaklaşımlar ve modellerin birbirinden etkilendiği ya da modellerin geliştirilmesiyle yeni modellerin ortaya çıktığı görülmektedir. KSS kavramı, hala gelişmeye ve yorumlamaya açık bir kavramdır. Nalband ve Kelabi (2014)'de Carroll'un modelinin yeniden dizayn edilmesini ve yasal sorumlulukların ilk sırada yer almasını önermektedir.

---

²⁹kimberleyprocess.com/,
http://www.diamondfacts.org/index.php?option=com_content&view=article&id=86&Itemid=133&lang=en

Bir kurumun ekonomik olarak sorumluluklarını yerine getirebilmesi için yasal ve etik zeminin oluşturulmasının temel zorunluluk olduğu düşünülmektedir. Carroll'un modeline yönelik eleştirinin sebebi, bir ülkede yıllar süren yasadışı bir ticaretin sonucunda zarar görmüş bir halkın gerçeğidir. Üretim sırasında çalışanların zarar görmesi sadece örnek olaya özgü değildir, sanayi devriminden bu yana, dünyanın her yerinde milyonlarca insanın, fabrikalarda, madenlerde yaralandığı, sakat kaldığı ya da hayatını kaybettiği de gözardı edilemez. Örnek olaya da dayandırarak da söyleyebiliriz ki, yasal sorumlulukların yerine getirilmemesi kadar, etik sorumlulukların yerine getirilmemesi de topluma, insanların hayatına zarar vermektedir. Nalband ve Kelabi (2014)'nin modele yönelik benzer yöndeki değişiklik önerisi, elmas ticareti nedeniyle yaşananlar, yukarıda bahsedildiği şekliyle yasal ve etik olmayan üretimin ve ticaretin milyonlarca insana zarar vermesi gibi noktaların; bu modele yönelik eleştiri ve değişiklik önerisi için yeterli veri olduğu düşünülmektedir.

Yasal ve etik sorumlulukların piramidin ilk basamağında yer alması, piramitteki sıralamanın; "ilk sırada piramide temel teşkil edecek şekilde yasal/etik sorumluluklar, 2. sırada ekonomik sorumluluklar, piramidin en tepesindeki 3.sırada gönüllü sorumluluklar" şeklinde devam etmesinin kurumlara, "önce yasal ve etik sorumluluklarını yerine getir, sonra kar elde etmeye başlayabilirsin" mesajı vereceği öngörülmektedir. Modeldeki bu değişiklik KSS ve bu modeli temel alacak akademik çalışmalara da önemli bir veri olacağı düşünülmektedir. Bu model önerisi farklı çalışmalarla analiz edilmeli ve sınanmalıdır.

Sonuç ve Tartışma

Çalışmada analiz edilen örnek olay, sosyal bir varlık olan insanın belirli bir toplum düzeni içinde yaşayabilmesi, ticaretin sorunsuz gerçekleşmesi için yasal ve etik sorumlulukların öneminin anlaşılabilceği ender filmlerden biridir.

Sierra Leone'deki savaşı anlatan filmde, elmas ticaretini gerçekleştiren kurum, KSS piramidinin birinci basamağındaki ekonomik sorumluluklarını yerine getirmektedir. Madenleri işleterek kurumun varlığını devam ettirmekte ve küresel pazarlara elmas satmaktadır. İç savaş bahane edilerek, madende çalıştırılan işçilere

köleymiş gibi davranılmakta, elleri kesilmekte ve öldürülmektedir. İşçilerin silah zoruyla çalıştırılması, sağlık, hijyen gibi modern çalışma koşullarının olmaması, işçilere yapılan kötü muamele, alay etme, aşağılama, hakaret etme gibi davranışlar hem yasadışı hem etik dışıdır. KSS boyutlarını açıklarken, yasal boyutlar başlığı altında uluslararası kanunlara göre en temel insan hakları olan özgürlük, eşitlik gibi kavramların esas olduğuna değinilmiştir. Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır. Kölelik ve köle ticareti uluslararası yasalarla yasaklanmıştır. Bataklıklardan elmas çıkarmak için insan gücü yerine farklı teknolojiler geliştirilebilir. Maliyetli olan bu tür bir üretim yaklaşımı, daha etik olacaktır.

Modern dünya ülkelerinde, çalışma ve sosyal güvenlik açısından çalışanların sağlığı güvence altındadır. Ancak Afrika ülkelerinde 20. ve 21.yy'da dünya üzerinde sağlıksız koşullarda işçi çalıştırılması ve modern dünya ülkelerinin bu elmasları satın almayı devam ettirmesi de etik davranmadıklarını, bir anlamda bu insanlık suçuna ortak olduklarının göstergesidir. Diğer açıdan, gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren kurumlarda işçiler zorla çalıştırılıp, yanlış davrandıkları zaman öldürülmemektedirler. Ancak kurumların, gerekli uygun sağlık ve hijyen koşullarını sağlamaması, gerekli önlemleri almaması, uygun teknolojinin kullanılmaması, çalışma saatlerinin yoğun olması, dikkatsizlik, ihmalkarlık gibi nedenlerle dünyada binlerce, milyonlarca çalışan iş kazalarında hayatını kaybetmekte, sakat kalmakta, meslek hastalıklarına yakalanmaktadır. Bunun temel nedeni, çalışanların iş güvenliğinin sağlanmaması; yasaların yetersiz oluşu ya da yasaların uygulanması konusunda yeterli yaptırımın sağlanmamasıdır. Ancak tüm bunlara rağmen, bu kurumlar kar etmeye devam etmektedir.

Yasadışı ticaretin devamlılığı için çocukları silahlı asker olarak zorla çalıştırmak, çocuk işçi çalıştırmak, kaçırmak, insan öldürme eğitimi verilmesi, başta İnsan Hakları Beyannamesi³⁰ Küresel İlkeler Sözleşmesi³¹ olmak üzere uluslararası anlaşmalara ve kurallara uygun değildir.

³⁰ unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html

³¹ globalcompactturkiye.org/global-compact-turkiye/10ilke/

Filmde sadece elmasların çıkarıldığı Sierra Leone'de değil, aynı zamanda komşu ülke Liberya'da da yasa dışı bir ticaretin gerçekleşmesi olayın uluslararası bir kaçakçılık anlatılmaktadır. Elmaslar, yasa dışı yollarla kaçırılmaktadır ve bu kaçakçılık sırasında gümrük memurlarına rüşvet verilmektedir. Liberya, kaçak yollarla ülkesine giren bir ürünü kendisi üretmiş gibi ve yasalmış gibi dünyanın en büyük elmas üreticisi olan kuruma satmaktadır. Kaçakçılık, rüşvet uluslararası kanunlara göre yasal değildir. O dönemin Liberya devlet başkanının savaş suçu iddiasıyla yargılanarak ceza alması da bu yasadışı durumu ispatlar niteliktedir.

Bir ülke halkı ülkelerinin sahip olduğu elmas gibi bir yeraltı zenginliğine rağmen, yoksulluk içinde ve can güvenliği olmadan yaşam mücadelesi vermektedir. Elmaslardan elde edilen gelirler, elmas çıkaran kurumu ve bundan çıkar sağlayan belirli grupları zenginleştirmektedir.

Afrika'dan Belçika'da Antwerp'e giden elmaslar, işlenmesi için götürüldükleri Hindistan'da yasal olarak çıkarılmış elmaslarla karıştırılarak, tüketicinin yanıltılması dürüst bir davranış değildir, etik olarak da bu durum bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genelde pahalı ve nadir bulunan bir taş olarak bilinen elmasın, gerçekte pahalı ve nadir bir ürün olmadığı açıklanmaktadır. Elmas, Afrika'da bol miktarda çıkarılmaktadır. Çok miktarda çıkan bir ürünü saklayıp depolamak, arzı sınırlı miktarda tutarak elmasları değerinden çok yüksek fiyatla satmanın, ticari etik açısından uygun olmadığı söylenebilir. Kurumların işbirliğiyle tekelleşmesi olan karteller, sahip oldukları ekonomik güce dayanarak satış fiyatlarını çok yüksek tutabilmeleri, düşük kaliteli malları yüksek fiyatlarla piyasaya sürebilmeleri ve benzer başka sakıncaları nedeniyle arzu edilmez. Pek çok ülke kartel anlaşmalarını yasaklamıştır.³² Bir ürünün doğru fiyatlandırılması da hem yasal hem etik boyutlarda açıklandığı üzere önemlidir. Maliyeti 30 dolar olan bir ürünün, binlerce, milyonlarca dolara satılması haksız kazançtır, yasal ve etik boyutlarla bağdaşmamaktadır.

---

³²rekabet.gov.tr/Dosya/uzmanlik-tezleri/83-pdf?AspxAutoDetectCookieSupport=1

Dünya kamuoyunun ve akademik camianın tepkileri kurumlar üzerinde baskı unsuru oluşturabilmektedir. 2017 yılındaki habere göre bölgeden çıkarılan elmaslar, halkın refahının sağlanması için kullanılmaya başlanmıştır.

Sierra Leone'de çıkartılan 709 karatlık elmas, New York'ta düzenlenen açık artırmada 6,5 milyon dolara satıldı. "Barış elması" olarak bilinen kıymetli taşı satın alan isim ise Graff Diamonds adlı mücevher şirketinin sahibi Laurence Graff oldu. Satıştan elde edilen gelirin yaklaşık yarısı olan 3,8 milyon dolarlık kısmının, taşın çıkarıldığı Koryardu köyünün kalkınması için yapılacak olan altyapı projelerinde kullanılması planlanıyor. Açıklamaya göre köye temiz su ve elektrik getirilecek ayrıca yol, hastane, yeni konut ve okul yapılacaktır.³³

Tüm bu bulgular ve yorumlar ışığında söyleyebiliriz ki yasadışı ve etik dışı faaliyet gösteren kurumlar insanlık için, dünya için son derece tehlikeli olabilir. Bir kurumun temel amacı kar elde etmektir, ancak bu yasal ve etik sorumluluklarını gerçekleştirdikten sonra olmalıdır. Dünyanın hiçbir ülkesinde, yasal ve etik zeminde faaliyet göstermeyen bir kurumun kar elde etmesine izin verilmemeli, gerekli yaptırımlar uygulanmalıdır. Bu bakış açısıyla da çalışmanın "Tartışma ve Carroll'ın Modeline Yönelik Eleştiri" başlığı altında belirtildiği gibi, piramitteki sıralamanın "*ilk sırada piramite temel teşkil edecek şekilde yasal/etik sorumluluklar, 2. sırada ekonomik sorumluluklar ve 3. sırada gönüllü sorumluluklar*" şeklinde değiştirilmesi önerilebilir. Bu değişiklik kapsamında yasal ve etik sorumlulukların, ekonomik sorumluluklardan öncelikli olması gerekliliğinin kabulü; kurumlar, KSS literatürü ve tüketicinin beklentilerinin şekillenmesi açısından da önem taşımaktadır.

Kaynakça

Abbot, W. ve Monser, J. R. (1979). On the measurement of corporate social responsibility. *Academy of Management Journal*, 22, 501-515.

³³<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42232965>, <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/192154-6-5-milyon-dolara-satilan-baris-elmasi-sierra-leone-halki-icin-kullanilacak>

Ackerman, R. (1973). How companies respond to social demands. *Harvard Business Review*, July-August, 88-99.

Acquier, A. ve Aggeri, F. (2007). The development of a CSR industry: Legitimacy and feasibility as the two pillars of the institutionalization process. *European Academy of Management*, 16-19 Mayıs, Paris.

Aktan, C. C. (2007). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk*. İstanbul: İgiad Yayınları.

Alnıaçık, Ü., İldem Develi, E., Giray, C. ve Alnıaçık, E. (2011). Küresel firmaların yerel sosyal sorumluluk faaliyetleri marka değeri ve marka tercihini nasıl etkilemektedir? (<http://dSPACE.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/1666/253-525-1-PB.pdf?sequence=1&isAllowed=y>)

Altunışık, R. vd. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Kitabevi.

Ay, Ü. (2003). *İşletmelerde Etik ve Sosyal Sorumluluk*. Adana: Nobel Kitabevi.

Barnett, M. L. (2005). Stakeholder influence capacity and the variability of financial returns to corporate social responsibility, *Proceedings of the International Association for Business and Society*, 16, 287-292.

Bhambri, A. ve Sonnenfeld, J. (1988). Organization structure and corporate social performance: a field study in two contrasting industries, (<https://journals.aom.org/doi/10.5465/256463>)

Bayraktaroğlu, G. ve İlter, T. (2009). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Pazarlamada Yeni Bir Paradigmaya Doğru*. Konya: Literatürk Yayıncılık Dağıtım.

- Bennet, R. (1998). Corporate philanthropy in France, Germany and the UK: International comparisons of commercial orientation towards company giving in European nations. *International Marketing Review*, 15(6), 458-475.
- Bowen, H. R. (1953). *Social Responsibilities of the Businessman*. NY: Harper & Brothers Publishers.
- Bowman, H. R. ve Haire, M.(1975). A strategic posture toward corporate social responsibility. *California Management Review*, 18, 49-58.
- Carroll, A. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*, 34 (4), 39-48.
- Carroll, A. B. (2000). Ethical challenges for business in the new millennium: Corporate social responsibility and models of management morality. *Business Ethics Quarterly*, 10(1), p. 33-42.
- Carr, A. Z. (1968). Is business bluffing ethical? *Harvard Business Review*, Ocak Şubat, 143-153.
- Crane, A., ve Matten, D. (2007). Corporate Social Responsibility as a Field of Scholarship. (<https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=670117070070070017068124017112080120031047031042055074081065121024121068069000088124049107118055103025009096127065111122085118028035061021010091095097069092089109046023010095000097098093092081103024126024096001079029100096010070070028107087113119021&EXT=pdf>)
- Dartey-Baah, K. ve Amponsah-Tawiah, K. (2011), Exploring the limits of western corporate social responsibility theories in Africa. *International Journal of Business and Social Science*, 2 (18).

- Davis, K. (1960). Can Business afford to ignore social responsibilities. *California Management Review*, 2, 70-76.
- Demir, B. (2013). Kurumsal sosyal sorumluluk ve muhasebe. *Journal of Research in Education and Teaching*, 2 (3).
- Demir, H. ve Songür, N. (1999). Sosyal sorumluluk ve iş ahlâkı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 150-168.
- Demirtaş, M. (2015). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Kurumsal İtibar*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Ehie, IC. (2016). Examining the corporate social responsibility orientation in developing countries: an empirical investigation of the carroll's csr pyramid. *Int. J. Business Governance and Ethics*, 11 (1).
- Egels, N. (2005) CSR in electrification of rural Africa: The case of ABB in Tanzania, *Journal of Corporate Citizenship*, 18 (Summer), 75-85.
- Epstein, E. M. (2002). The field of business ethics in the United States: Past, present and future. *Journal of General Management*, 28, 1-21.
- Frederick, W. (1960). The growing concern over business responsibility. *California Management Review*, 2, 54-61.
- Frederick, W. (1998). Moving to CSR 4: What to pack for the trip. *Business and Society*, 37 (1), 40-59.
- Federick, W. C. (1986). The growing concern over business responsibility. *California Management Review*, 2, 54-61.

- Freeman, R. E. ve Reed, D. L. (1983). Stockholders and stakeholders: A new perspective on corporate governance. *California Management Review* (pre-1986); Spring 1983, 25.
- Friedman, M. (1970). The social responsibility of business is to increase its profits. *New York Times*, September 13, 122–126.
- Göksel, A. B. (2010). *Stratejik Halkla İlişkiler Yönetimi*. Ankara:Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd.Şti.
- Hamidu, A., Haron, A, Md. ve Amran, A. (2017). Incorporating stakeholder engagement, financial implications and values in corporate social responsibility: A proposed model from an african context. *International Journal of Economics and Financial*, 7 (3), 247-253.
- Joyner, B. ve Payne, D. (2002). Evolution and implementation: A study of values, business ethics and corporate social responsibility, *Journal of Business Ethics*, 41 (4), 297-311.
- İlic, D. K. (2010). İşletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir literatür taraması. *Ege Akademik Bakış* (Ege AcademicReview), 10(1), 303-318.
- Karasar, N. (2012).*Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel.
- Kadıbeşegil, S. (2008).*Sosyal Sorumluluk Markalarının Aklanma Aracı Olmamalı*. MediaCat Dergisi Özel Eki. Şubat. 10-11.
- Kolk, A. ve Lenfant, F. (2013). Corporate social responsibility and environmental management, 20(1):43-54 . DOI: 10.1002/csr.1277

- Kotler, P.ve Lee, N. (2008).*Kurumsal Sosyal Sorumluluk*. (Çev: S. Kaçamak). İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Kuşat, N. (2012). Sürdürülebilir işletmeler için kurumsal sürdürülebilirlik ve içsel unsurları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi* 15 (2)
- Lantos, G. P. (2001). The Boundaries of Strategic Corporate social responsibility *Journal of Consumer Marketing*, 18, 595-630.
- L'etang, J. (2002).*Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Halkla İlişkiler Etiği. Halkla İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar* (Çev: E. Şen). Ankara: Vadi Yayınları.
- Lewitt, T. (1958). The dangers of social responsibility. *Harward Business Review*, Eylül-Ekim, 41-50.
- Lindgreen, A., Swaen, V. ve Campbell, T. T. (2010). Corporate Social Responsibility Practices in Developing and Transitional Countries: Botswana and Malawi, *Journal of Business Ethics*, 90, 429–440.
- McGuire, J. W. (1963). *Business and Society*, N. Y: McGraw-Hill.
- Matten, D. ve Crane, A. (2005). Corporate citizenship: toward an extended theoretical conceptualization. *Academy of Management Review*, 30, 166-179.
- Maxwell, J. (1996). *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. California: SAGE Publications.
- Moir, L. (2001). What do we mean by corporate social responsibility? *Corporate Governance*, 1(2), 16-22.
- Moskowitz, M. R. (1972). Choosing socially responsible stocks. *Business and Society*, 1, 71-75.

Nalband, N. A. ve Kelabi, S. A. (2014). Redesigning Carroll's CSR pyramid model. *Journal of Advanced Management Science*, 2 (3)..

Özgen, E. (2006). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projeleri*. İstanbul: Mavi Ağaç Yayınları.

Öztürk, M. C. (2013). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Gelişimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Özüpek, N. (2005). *Kurum İmajı ve Sosyal Sorumluluk*. Konya:Tablet Kitabevi.

Preston L. ve Post, J.(1973). *Post Private Management and Public Policy: The Prince of Public Responsibility*. New Jersey: Prentice-Hall Inc.

Porter, M. ve Kramer, M.(2002). The competitive advantage of corporate philanthropy. *Harvard Business Review*, 80(12), 56-68.

Punch, K. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. (Çev. D. Bayrak). Ankara: Siyasal Yayınevi.

Rahim R. A., Jalaludin, F. W. ve Tajuddin, K. (2011). The importance of corporate social responsibility consumer behaviour in Malaysia. *Asian Academy of Management Journal*, 16(1), 119–139.

Ramasamy, B. ve Yeung, M. (2009). *Journal of Business Ethics*. 88 (Suppl 1): 119. <https://doi.org/10.1007/s10551-008-9825-x>

Simenson, J.(2005).<https://ungc.bilgi.edu.tr/tr/ss.html>

Stoner, J., Finch, A.ve Freeman,E.(1985). *Management*. New Jersey: PrenticeHallInc.

Van Het Hof, S. D. (2015). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk*. İstanbul: Nobel Yayınları

Visser,W.,McIntosh, M. ve Middleton, C. (2017). Corporate Citizenship in Africa Lessons From The Past; Paths to the Future. (<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.902.6956&rep=rep1&type=pdf>)

Wartick, S.ve Cochran, P. (1985). The evolution of the corporate social performance model. *Academy of Management Review*, 10(4), 758-769.

Wood, D. (1991). Corporate social performance revisited. *Academy of Management Review*, 16, 691-718.

Yamak, S. (2007). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramının Gelişimi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Yelkikalan, N. ve Köse, C. (2012). The effects of the financial crisis on corporate social responsibility. *International Journal of Business and Social Science*, 3 (3).

<https://boxofficeturkiye.com/film/kanli-elmas-2007020?> (9.7.2017)

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_498818.pdf(9.7.2017)

<http://www.colorado.edu/studentgroups/libertarians/issues/friedman-soc-resp-business.html> (9.7.2017)

http://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/20141112_somamadenfaciasipdf.pdf (10.7.2017)

<https://www.quora.com/To-which-brand-refers-Van-de-Kaap-in-the-Blood-Diamond-movie>(9.7.2017)

<https://www.unglobalcompact.org/>(13.7.2017)

<https://ungc.bilgi.edu.tr/tr/sss.html>(13.7.2017)

<http://www.unicankara.org.tr/today/6.html>(13.7.2017)

http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rights_turkce.pdf(10.7.2017)

<http://www.unicankara.org.tr/today/4.html>(13.7.2017)

- http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rigths_turkce.pdf(19.7.2017)
- <http://www.turkis.org.tr/dosya/IIEzkbGK8Lyp.pdf> (14.7.2017)
- <http://www.derindusunce.org/2013/02/10/ozgur-birakilan-kolelerin-ulkesi-sierra-leone-2/>(15.7.2017)
- <https://www.quora.com/To-which-brand-refers-Van-de-Kaap-in-the-Blood-Diamond-movie>(13.7.2017)
- <http://www.hurriyet.com.tr/oscar-torende-kanli-elmas-takmayin-5886421>(19.9.2017)
- <http://www.hurriyet.com.tr/turklere-guveniyoruz-gelin-kongo-dan-elmas-tarlasi-alin-6528168>(19.9.2017)
- <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/491/5792.pdf>(19.9.2017)
- https://prezi.com/vqoy4-jw8_s/genel-tarama-modelleri/(19.9.2017)
- <https://cemsutcu.files.wordpress.com/2015/05/nitel-analiz-teknikleri.pdf>, (8.10.2017)
- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/113287>(8.10.2017)
- <http://www.pirlantaci.org/elmasin-yani-pirlantanin-cikarildigi-yerler.html>(15.7.2017)
- <http://meydangazetesi.org/gundem/2013/05/kanli-elmas-bir-kitanin-talani-ozgur-erdogan/>(21.11.2017)
- <https://www.quora.com/To-which-brand-refers-Van-de-Kaap-in-the-Blood-Diamond-movie>(15.7.2017)
- https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html) Küresel ilkeler sözleşmesi(21.11.2017)
- <http://www.globalcompactturkiye.org/global-compact-turkiye/10ilke/>(21.8.2017)
- <http://opereysin.com/arastirma/5020-elmas-karteli-de-beers/>(24.11.2017)
- http://www.ekodialog.com/isletme_ekonomisi/isletmeler_konsorsiyum_karteller_trostler.html(21.08.2017)
- <http://www.sabah.com.tr/galeri/ekonomi/pembe-yildiz-elmasi-rekor-fiyata-satildi/7>(5.11.2017)
- <https://www.kimberleyprocess.com/>(8.11.2017)
- <http://www.orgtr.org/tr/ham-elmas-dis-ticaretinin-duzenlenmesine-ve-denetlenmesine-dair-karar>(5.11.2017)
- <https://boxofficeturkiye.com/film/kanli-elmas-2007020?>(8.11.2017)
- <http://www.dw.com/tr/taylora-50-y%C4%B1-hapis/a-15986982>(6.11.2017)
- http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/09/130926_taylor_ceza(8.11.2017)

http://www.diamondfacts.org/index.php?option=com_content&view=article&id=86&Itemid=133&lang=en(8.11.2017)

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>(8.11.2017)

https://scholar.google.com.tr/scholar?lr=lang_tr&q=sosyal+sorumluluk&hl=tr&as_sdt=0,5&as_vis=1(8.11.2017)

https://www.google.com/search?q=kanl%C4%B1+elmas+i%C5%9F%C3%A7iler&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwitzOKwp_fAhWnqIsKHTukDg8Q_AUIDygC&biw=1280&bih=640#imgrc=-_2uiJINQ1WFLM: (8.11.2017)

quora.com/To-which-brand-refers-Van-de-Kaap-in-the-Blood-Diamond-movie

<https://impacttransform.org/wp-content/uploads/2017/09/Heart-of-the-Matter-Summary-Version.pdf>. (8.11.2017)

<http://edition.cnn.com/2000/WORLD/africa/01/12/africa.diamonds/>.(8.11.2017)

www.businesslive.co.za/bd/companies/mining/2018-04-20-de-beers-looks-to-sierra-leone-to-source-additional-diamonds/(20 Ocak 2019)

<http://edition.cnn.com/2000/WORLD/africa/01/12/africa.diamonds/>(20 Ocak 2019)

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47172839> (16 Mayıs 2019)